

ORTAOKUL 8. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN YERYÜZÜ ŞEKİLLERİNE YÖNELİK ALGILARININ KELİME İLİŞKİLENDİRME TESTİ (KİT) ARACILIĞIYLA İNCELENMESİ¹

Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Cevriye ÖZKARAL²
Doç. Dr. Recep BOZYİĐİT³

ÖZET

Günümüzde alternatif ölçme ve değerlendirme kapsamında çok sayıda ölçme aracı kullanılmaktadır. Kelime ilişkilendirme testleri, alternatif ölçme ve değerlendirmede en fazla kullanılan araçlardan birisidir. Tüm derslerde olduğu gibi sosyal bilgiler dersinde de kullanılabilir bir ölçme aracıdır. Öğrencinin bilişsel yapısını ve bu yapıdaki kavramlar arasındaki bağları gözler önüne serebilmektedir. Bu araştırmanın amacı, alternatif bir ölçme değerlendirme tekniği olan “Kelime İlişkilendirme Testi” aracılığıyla 8. sınıf öğrencilerinin yeryüzü Şekillerine yönelik bilişsel yapılarını ortaya koymaktır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, 2020-2021 eğitim öğretim yılında Konya ili Meram ilçesinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı üç ortaokulda 8. sınıfta öğrenim gören 102 öğrenci oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan kelime ilişkilendirme testi kullanılmıştır. Kelime ilişkilendirme testinde yeryüzü Şekillerini içeren altı anahtar kavrama yer verilmiştir (dağ, ova, yarımada, boğaz, körfez, plato). Öğrencilerden bu anahtar kavramları gördüklerinde akıllarına gelen kelimeleri belli bir süre içerisinde yazmaları istenmiştir. Elde edilen veriler betimsel analize tabi tutularak, anahtar kavram ve cevap kelimelerden oluşan frekans tablolarına kaydedilmiştir. Bu frekans tabloları ışığında öğrencilerin bilişsel yapılarını ortaya koymak üzere kavram ağları oluşturulmuştur. Çalışma sonucuna göre çoğu öğrencinin dağ kavramını yüksek, ova kavramını düzlük, yarımada kavramını deniz, boğaz kavramını İstanbul, körfez kavramını deniz, plato kavramını ise yüksek ile ilişkilendirdikleri görülmüştür. Araştırmada öğrencilerin anahtar kavramlardan biri olan plato ile ilgili yeterince ilişkilendirme yapamadıkları tespit edilmiştir. Plato anahtar kavramını sadece yüksek kelimesi ile ilişkilendirebildikleri görülmüştür. Bir kavramla ilişkilendirilen kelimeler, ilişkilendirilen kelimelerin sayıları ve nitelikleri o kavramın anlaşılıp anlaşılmadığını belirlemekte kullanılabilir. Bu bağlamda kelime ilişkilendirme testinin bilişsel yapıyı ortaya çıkarmada etkili bir teknik olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Yeryüzü Şekilleri, Sosyal Bilgiler, Kelime İlişkilendirme Testi.

---

¹ Bu çalışma, 24-26 Aralık 2020 tarihlerinde Karabük Üniversitesi’nde düzenlenen (online) Uluslararası Eğitim ve Değerler Sempozyumu’nda (ISOEVA) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Necmettin Erbakan Üniversitesi, ORCID:0000-0003-4595-816X, ozkaraltugba@gmail.com

³ Necmettin Erbakan Üniversitesi, ORCID:0000-0002-9790-1168, fethiye.kemer@gmail.com

Araştırma Makalesi/Research Article–Geliş Tarihi/Received:03/02/2021–Kabul Tarihi/Accepted: 22/04/2021

INVESTIGATION OF SECONDARY SCHOOL 8TH GRADE STUDENTS' PERCEPTIONS OF LAND FORMS THROUGH THE WORD ASSOCIATION TEST

ABSTRACT

In today's world, many measurement tools are used within the scope of alternative measurement and evaluation. Word association tests are one of the most used tools in alternative measurement and evaluation. It is a measurement tool that can be used in Social Studies course just like it is used in all courses. It is among one of the tools that can reveal the cognitive structure of the student and the connections between the concepts in this structure. The aim of this study was to reveal the cognitive structures of 8th grade students towards earth shapes through the "Word Association Test", which is an alternative assessment and evaluation technique. In this study, qualitative research method was used. The study group of the research consisted of 102 students studying in the 8th grade in three secondary schools affiliated to the Ministry of National Education in Meram district of Konya in the academic year of 2020-2021. The word association test prepared by the researchers was used as a data collection tool. In the word association test, six key concepts of land forms such as mountain, plain, peninsula, strait, gulf, plateau are included. Students were asked to write the words that come to their minds when they see these key concepts within a certain period of time. The obtained data were subjected to descriptive analysis and recorded in frequency tables consisting of key concepts and answer words. Concept networks were created in order to reveal the cognitive structures of the students in the light of these frequency tables. According to the results of the study, it was observed that students mostly associated the mountain concept with the word high, the plain with flatness, the strait with Istanbul, the gulf with the sea, and the concept of plateau with the word high. In the study, it was determined that the students could not make enough associations about plateau, which is one of the key concepts. It was observed that they could associate the plateau key concept only with the word high. The words associated with a concept, the numbers and qualities of the associated words can be used to determine whether that concept is understood. In this context, it can be said that the word association test is an effective technique in revealing the cognitive structure.

Keywords: Land Form, Social Studies, Word Association Test.

GİRİŞ

Sosyal bilgiler; çocukları hayata hazırlayan, çok yönlü disiplinlerarası bir yapıya sahip olan, her ülkenin kendi öznel koşullarına bağlı olarak değişik içerik ve isimler altında verilen bir derstir. Buna rağmen, sosyal bilgilerin içeriği ağırlıklı olarak sosyal bilimlerin konularını kapsamaktadır (Aslan, 2016). Tarih, coğrafya, sosyoloji, ekonomi, antropoloji, hukuk gibi sosyal bilimleri içermektedir. Bu bilimlere ait bilgiler ilkökul ve ortaokuldaki öğrencilerin yaş düzeyine uygun bir biçimde, bütünleşik olarak yer almaktadır. Birden fazla bilimi içeren sosyal bilgiler dersinin kavramlar açısından da oldukça zengin bir ders olduğunu söylemek mümkündür.

Kavramlar, insanların yaşamı boyunca edinmiş olduğu düşünce dünyasının temel yapısı olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca insanlar için ortak bir imge, bir bilgi formu ya da varlıkların özelliklerini zihinde temsil eden soyut semboller olarak da bilinmektedir (Dündar, 2015). Kavramlar aynı zamanda bilgilerin yapı taşlarıdır.

Kavramlar arası ilişkilerden de bilimsel bilgiler doğmaktadır. İnsanlar çocukluktan itibaren kavramları, onların adlarını öğrenmeye başlar, onları sınıflandırır ve kavramlar arası ilişkileri yani bilgileri keşfederler. Bilişsel yapıda var olan kavramlara yenilerinin eklenmesi, düzenlenmesi ve yeniden yapılandırılması süreci de hayat boyu devam etmektedir (Çaycı, Demir, Başaran ve Demir, 2007). Bu noktadan hareketle, kavram öğretimi ve öğreniminin eğitim açısından önemi yadırganamaz bir gerçektir (Köksal, 2006). Günümüzde eğitimin amacı; yeni fikirler oluşturabilen ve bilginin kaynağını araştıran, üretken bireyler yetiştirmektir. Bireylerin bir bilimsel alana ilişkin fikirler üretebilmeleri için de o alana ilişkin kavramları kazanmış olmaları ve var olan kavram yanlışlarının giderilmesi gerekmektedir (Sever, Mazman Budak ve Yalçınkaya, 2009).

2018 sosyal bilgiler öğretim programında “Programın Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar” başlığı altında yer alan 10 maddeden biri kavramların öğretimi ile ilgilidir. Programda kavram öğretiminin önemli bir yere sahip olduğu, bu nedenle kavram öğretiminde sınıflamalar ve farklı kavram öğretimi yaklaşımlarının dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca anlam karmaşası, kavram karmaşası ve kavram yanlışlarının giderilmesine de yardımcı olunması gerektiği ifade edilmiştir (MEB, 2018). 2005 sosyal bilgiler öğretim programında da öğretilmesi hedeflenen kavramlar incelendiğinde; 4. sınıflarda 91, 5. sınıflarda 121, 6. sınıflarda 124, 7. sınıflarda ise 121 adet kavramın bulunması, dersin kavramlar açısından zengin olduğuna işaret etmektedir (Akbaş, 2019). Sosyal bilgiler öğretiminde kavramları etkili bir şekilde öğrencilere kazandırmak için öncelikle o kavramla ilgili olarak öğrencilerin ön bilgilerini ve varsa yanlış algılamalarını tespit etmek gerekmektedir. Bu konuda çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Bunlardan birisi kelime ilişkilendirme testleridir (Alkış, 2014).

Kelime ilişkilendirme testleri ve benzer metotlar, şu soruları cevaplamak amacı ile kullanılmışlardır: Öğrencinin bilişsel yapısını ve bu yapıdaki kavramlar arasındaki bağları başka bir deyişle bilgi ağını nasıl ortaya çıkarabiliriz? Öğrencilerin kavram yanlışlarını nasıl tespit edebiliriz? (Ustaoglu ve Aytaç, 2018). Alternatif ölçme ve değerlendirmede en fazla kullanılan araçlardan birisi olan Kelime İlişkilendirme Testi (KİT), tüm derslerde olduğu gibi sosyal bilgiler derslerinde de kullanılabilir bir ölçme aracıdır (Çalışkan ve Yiğittir, 2015). Her bireyin farklı öğrendiği, zihinsel süreçlerinin farklı yapılandığı ve farklı sonuçlarla bilgi, duygu ve düşüncelerle kendilerini ifade ettikleri göz önüne alındığında alternatif ölçme değerlendirme tekniklerinin önemi daha çok anlaşılmaktadır (Kıcırcı Deral, 2016).

Kelime ilişkilendirme testi, öğrencilerin bilişsel yapılarını araştırmak için en yaygın ve en eski eğitim araçlarından biri olarak ifade edilmektedir (Bahar, Johnstone ve Sutcliffe, 1999). Öğrenci bu metotta, belli bir süre içerisinde, bir konu ile ilgili verilen bir anahtar kavramın aklına getirdiği kavramları cevap olarak vermektedir. Öğrencinin uzun dönemli hafızasından herhangi bir anahtar kavrama verdiği sıralı cevabın bilişsel yapıdaki kavramlar arasında bağlantıları ortaya koyduğu farz edilmektedir (Bahar ve Özatlı, 2003).

Alanyazın incelendiğinde KİT araştırmalarının daha çok fen bilimlerinde yoğunlaştığı görülmektedir ancak son yıllarda sosyal bilgiler ile ilişkili çalışmalarda da bir artış söz konusudur. Balcı (2019) araştırmasında, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ilk Türk devletleri hakkındaki algılarını kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla belirlemeyi amaçlamıştır. Gençoğlu (2019) ise, tamamlayıcı bir ölçme değerlendirme tekniği olan kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla 6. sınıf öğrencilerinin doğal afetlere yönelik bilişsel yapılarını ortaya koymaya çalışmıştır. Yılmaz (2019) tarafından, “5. sınıf öğrencilerinin yaşadığı bölgeye ve Türkiye’nin bölgelerine yönelik bilişsel yapılarının kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla belirlenmesi” doğrultusunda bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Karaca ve Yalçınkaya (2019) araştırmalarında, 7. sınıf öğrencilerinin çeşitli meslek grupları hakkındaki algılarını kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla incelemiştir. Aydemir tarafından ise (2014) ortaokul 7. sınıf sosyal bilgiler müfredatında yer alan “Ülkemizde Nüfus” ünitesinde geçen bazı kavramların kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla öğrencide yarattığı algıyı belirlemek ve seçilen kavramlardan bazılarına ilişkin kavram yanılgılarını incelemek amaçlı bir çalışma gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırmanın amacı ise alternatif bir ölçme değerlendirme tekniği olan “Kelime İlişkilendirme Testi” aracılığıyla 8. sınıf öğrencilerinin yeryüzü şekillerine yönelik bilişsel yapılarını ortaya koymaktır. 2018 sosyal bilgiler öğretim programında yeryüzü şekilleri ile ilgili 4, 5 ve 6. sınıf düzeylerinde kazanımlar yer almaktadır. 7. sınıf düzeyinde ise yeryüzü şekilleri, nüfusun dağılımını etkileyen faktörler ile ilişkili olarak bulunmaktadır. Bu kazanımlar şöyledir: Yaşadığı yer ve çevresindeki yer şekilleri ve nüfus özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur (4. sınıf). Haritalar üzerinde yaşadığı yer ve çevresinin yeryüzü şekillerini genel olarak açıklar (5. sınıf). Türkiye’nin temel fiziki coğrafya özelliklerinden yer şekillerini, iklim özelliklerini ve bitki örtüsünü ilgili haritalar üzerinde inceler (6. sınıf). Türkiye’de nüfusun dağılımını etkileyen faktörlerden hareketle Türkiye’nin demografik özelliklerini yorumlar (7. sınıf). Bu noktadan hareketle; araştırmada 4, 5, 6 ve 7. sınıfta yeryüzü şekillerini görmüş olan 8. sınıf öğrencilerinin bilişsel yapılarını belirlemek ve varsa kavram yanılgılarını tespit etmek amaçlanmıştır.

1. YÖNTEM

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, temelde nitel veriye yani sözcük ve çizimler gibi sayısal olmayan verilere dayanan bir araştırma biçimi olarak tanımlanmaktadır. Temel hedef ise bulmak ve keşfetmektir. Nitel araştırmacılar dünyayı doğal haliyle, müdahale etmeden incelemektedirler (Johnson ve Christensen, 2014).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2020-2021 eğitim öğretim yılında Konya ili Meram ilçesinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı üç ortaokulda 8. sınıfta öğrenim gören 102 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada, örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Bu örnekleme tekniğinde örneklem önceden belirlenmiş ölçütlere göre belirlenir (Patton, 2014).

Bu bağlamda araştırma 4, 5, 6 ve 7. sınıflarda yeryüzü şekillerini görmüş olan 8.sınıf öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan kelime ilişkilendirme testi kullanılmıştır. Kelime ilişkilendirme testi sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan yeryüzü şekilleri göz önünde bulundurularak ve uzman görüşü alınarak hazırlanmıştır. Altı anahtar kavrama yer verilmiştir (dağ, ova, yarımada, boğaz, körfez, plato). 26.10.2020-08.11.2020 tarihleri arasında uygulama gerçekleştirilmiştir. Uygulama okullarında öğrencilere testin doldurulma aşamasıyla ilgili bilgiler verilmiştir. Her bir kavram için altı cevap kavramın yazılabileceği kutucukların bulunduğu form dağıtılmıştır. Formun toplam cevaplama süresi ise her kavram için 1 dakika, toplamda 6 dakika olarak belirlenmiştir. Öğrenciler bu süre içerisinde anahtar kavramla ilişkili olduğunu düşündükleri cevap kelimeleri, başka bir deyişle bu anahtar kavramları gördüklerinde akıllarına gelen kelimeleri yazmışlardır.

Elde edilen veriler betimsel analize tabi tutularak, anahtar kavram ve cevap kelimelerden oluşan frekans tablolarına kaydedilmiştir. Bu frekans tabloları ışığında öğrencilerin bilişsel yapılarını ortaya koymak üzere kavram ağları oluşturulmuştur. Çalışmada kavram ağı oluşturma işleminde Bahar, Johnstone ve Sutcliffe (1999) tarafından ortaya koyulan kesme noktası tekniği kullanılmıştır. Bu teknikte, frekans tablosunda, kelime ilişkilendirme testindeki herhangi bir anahtar kavram için en fazla verilen cevap kelimenin 3-5 sayı aşığı kesme noktası olarak kullanılır ve bu cevap frekansının üstünde bulunan cevaplar haritanın ilk kısmındaki bölüme yazılır. Daha sonra kesme noktası belirli aralıklarla aşağıya çekilir ve tüm anahtar kelimeler haritada ortaya çıkıncaya kadar işlem devam eder (Bahar ve Özatlı, 2003). Bu çalışmada kesme noktası 10 ve yukarısı alınmış, 10'un aşığında kalan cevap kelimeler kavram ağına dâhil edilmemiştir. Her bir kesme noktası aralığını ifade eden renkler ise şu şekildedir: Kesme noktası 70 ve üzeri **mavi**; kesme noktası 60 ve üzeri **yeşil**; kesme noktası 50 ve üzeri **kırmızı**; kesme noktası 40 ve üzeri **sarı**; kesme noktası 30 ve üzeri **siyah**; kesme noktası 20 ve üzeri **turuncu**; kesme noktası 10 ve üzeri ise **mor** ile ifade edilmiştir.

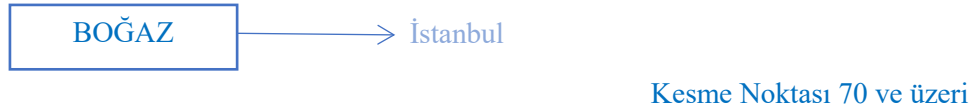
2. BULGULAR

Bu bölümde, verilerin analizinden elde edilen bulgular düzenlenmiş ve yorumlanmıştır. Anahtar kavramlar ve cevap kelimelerden oluşan frekans tablosuna aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 1: Anahtar Kavramlar ve Cevap Kelimeler

DAĞ Anahtar Kavramı		OVA Anahtar Kavramı	
Cevap Kelime	Frekans	Cevap Kelime	Frekans
Yüksek	68	Düzlük	58
Kar	29	Konya	45
Ağaç	22	Yeşil	37
Toprak	21	Geniş Alan	14
Ağrı Dağı	20	Çimen	14
Tepe	20	Çukurova	10
Taş	17		
Soğuk	14		
Kaya	10		
Kahverengi	10		
YARIMADA Anahtar Kavramı		BOĞAZ Anahtar Kavramı	
Cevap Kelime	Frekans	Cevap Kelime	Frekans
Deniz	36	İstanbul	77
Üç tarafı sularla çevrili	33	Çanakkale	57
Türkiye	29	Köprü	44
Ada	22	Deniz	30
Anadolu	19	Savaş	11
Kum	13		
Arabistan	13		
Kara parçası	13		
Kıbrıs	11		
KÖRFEZ Anahtar Kavramı		PLATO Anahtar Kavramı	
Cevap Kelime	Frekans	Cevap Kelime	Frekans
Deniz	36	Yüksek	32
Liman	17		
Su	14		
Gemi	13		

Frekans tabloları dikkate alınarak hazırlanan ve öğrencilerin bilişsel yapısını gösteren kavram ağı şekilleri aşağıda gösterilmiştir. Kesme noktası 70 ve yukarısını gösteren kavram ağı Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1: Kesme Noktası 70 ve Üstü İçin Oluşturulan Kavram Ağı

Kesme noktası 70 ve üzeri: Şekil 1’de görüldüğü üzere; bu kesme noktasında “boğaz” anahtar kavramıyla sadece İstanbul kelimesinin ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu kesme noktasında öğrencilerin diğer anahtar kavramlarla ilgili kelimeler üretmedikleri saptanmıştır.

Kesme noktası 60-69 arası için oluşturulan kavram ağı Şekil 2’de gösterilmiştir.

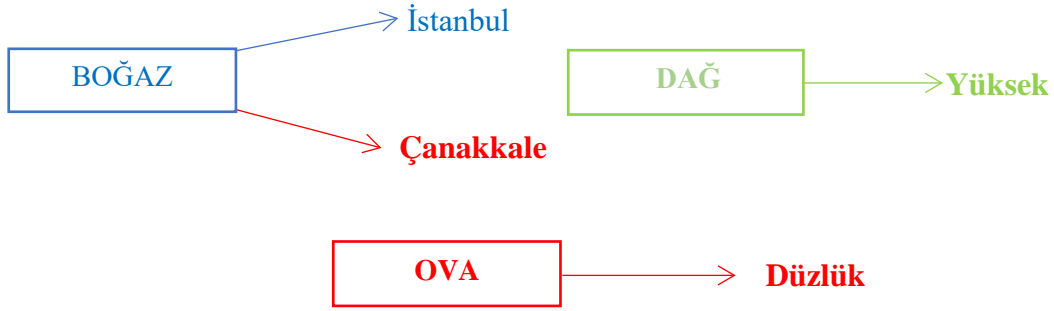

Kesme Noktası 60-69 arası

Şekil 2: Kesme Noktası 60-69 Arası İçin Oluşturulan Kavram Ağı

Kesme noktası 60-69 arası: Bu aralıkta, bir önceki kesme noktası aralığına göre “dağ” anahtar kavramı ortaya çıkmıştır. “Dağ” anahtar kavramıyla yüksek kelimesinin ilişkilendirildiği görülmektedir.

Kesme noktası 50-59 arası için oluşturulan kavram ağı Şekil 3’te gösterilmiştir.

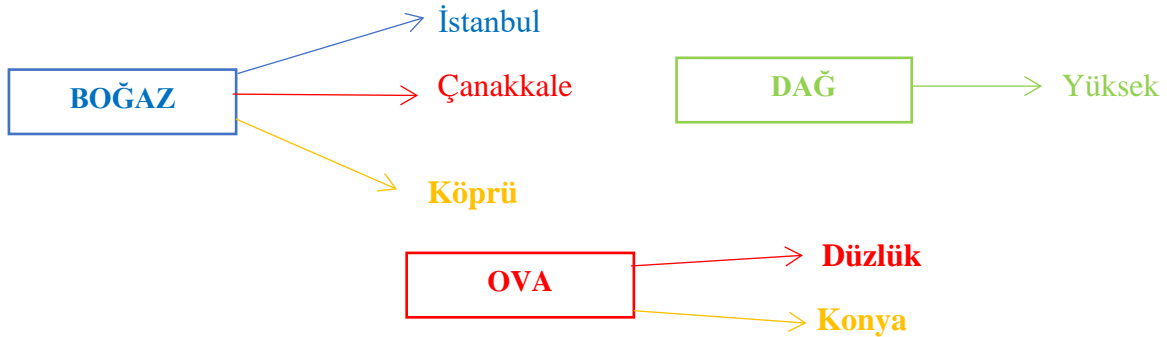

Kesme Noktası 50-59 arası

Şekil 3: Kesme Noktası 50-59 Arası İçin Oluşturulan Kavram Ağı

Kesme noktası 50-59 arası: Bu aralıkta öncekilerden farklı olarak “ova” anahtar kavramı ortaya çıkmıştır ve düzlük kelimesi ile ilişkilendirilmiştir. “Boğaz” anahtar kavramı ise Çanakkale ile ilişkilendirilmiştir.

Kesme noktası 40-49 arası için oluşturulan kavram ağı Şekil 4’te gösterilmiştir.

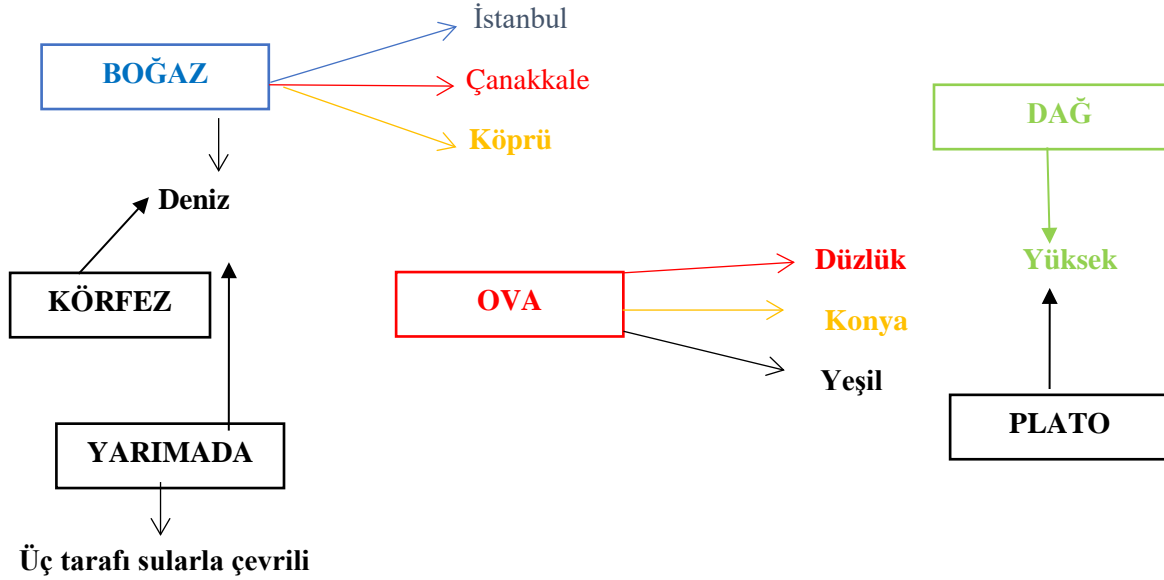

Kesme Noktası 40-49 arası

Şekil 4: Kesme Noktası 40-49 Arası İçin Oluşturulan Kavram Ağı

Kesme noktası 40-49 arası: Şekil 4’te görüldüğü üzere; bu aralıkta önceliklere ek olarak bir anahtar kavram ortaya çıkmamıştır. Sadece “boğaz” anahtar kavramının köprü, “ova” anahtar kavramının ise Konya ile ilişkilendirildiği görülmektedir.

Kesme noktası 30-39 arası için oluşturulan kavram ağı Şekil 5’te gösterilmiştir.

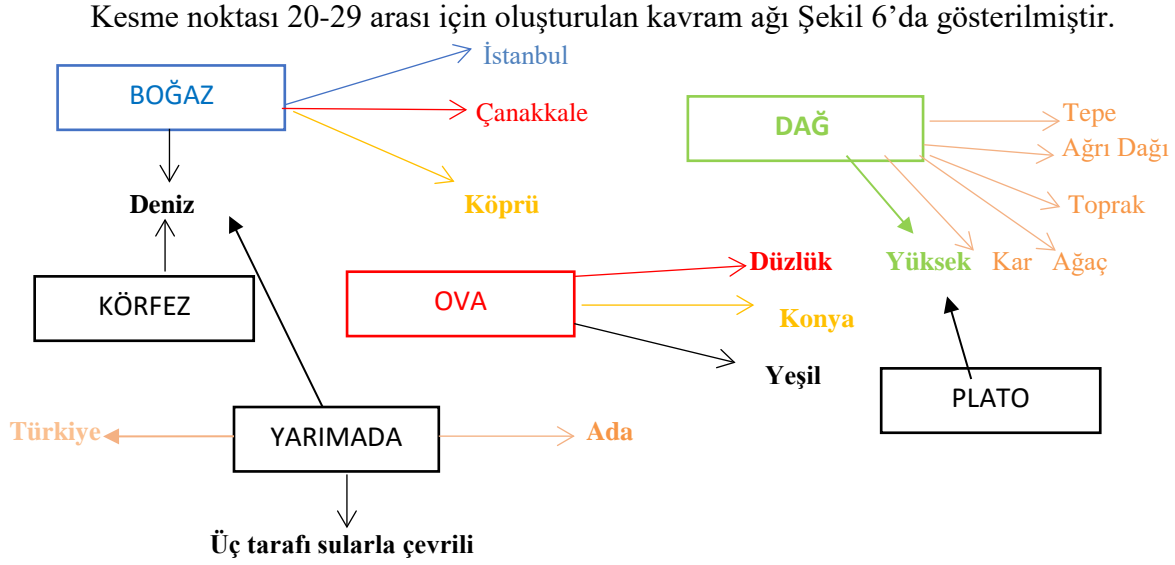
Kesme Noktası 30-39 arası

Şekil 5: Kesme Noktası 30-39 Arası İçin Oluşturulan Kavram Ağı

Kesme noktası 30-39 arası: Bu aralıkta önceliklere ek olarak körfez, yarımada ve plato anahtar kavramları çıkmıştır. “Körfez” anahtar kavramı deniz, “yarımada” anahtar kavramı deniz ve üç tarafı sularla çevrili, “plato” anahtar kavramı ise yüksek kelimesi ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca “ova” anahtar kavramının yeşil kelimesi ile ilişkilendirildiği saptanmıştır. Araştırma kapsamındaki anahtar kavramların hepsinin bu aralıkta ortaya çıktığı da görülmektedir. Bu kesme noktasında, yeterli olmasa bile anahtar kavramlar ve cevap kelimeler arasında ilişki kurulmaya başlanmıştır.

Öğrencilerin “plato” anahtar kavramı ile sadece yüksek kelimesi ile ilişki kurdukları ve başka ilişkilendirme yapamadıkları tespit edilmiştir. Öğrencilerin plato kavramı ile ilgili cevap üretememesinin nedeninin bilgi eksikliği olduğu düşünülmektedir. Bir kavramla ilişkilendirilen kelimeler, ilişkilendirilen kelimelerin sayıları ve nitelikleri, o kavramın anlaşılıp anlaşılmadığını belirlemede kullanılabilir. Bu noktadan hareketle platonun öğrenciler tarafından yeterince anlaşılmadığı yorumlanabilir.

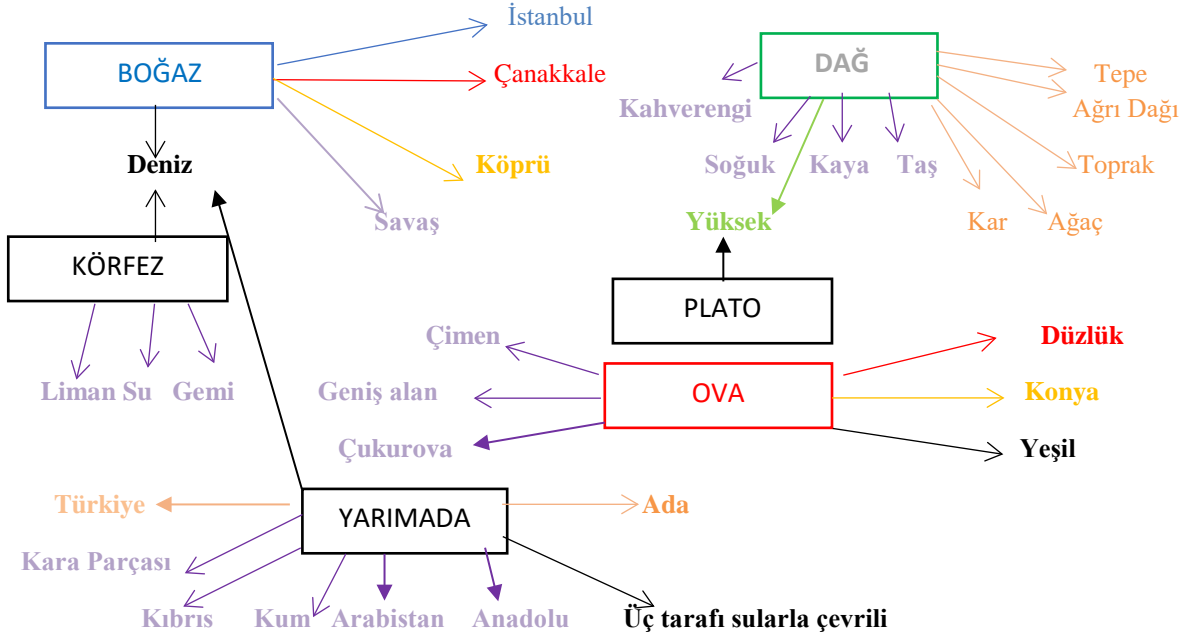

Kesme Noktası 20-29 arası

Şekil 6: Kesme Noktası 20-29 Arası İçin Oluşturulan Kavram Ağı

Kesme noktası 20-29 arası: Bu aralıkta “dağ” anahtar kavramı tepe, Ağrı Dağı, toprak, ağaç ve kar kelimeleri ile ilişkilendirilirken; “yarımada” anahtar kavramı da Türkiye ve ada kelimesi ile ilişkilendirilmiştir.

Kesme noktası 10-19 arası için oluşturulan kavram ağı Şekil 7'de gösterilmiştir.

Kesme Noktası 10-19 arası

Şekil 7: Kesme Noktası 10-19 Arası İçin Oluşturulan Kavram Ağı

Kesme noktası 10-19 arası: Bu aralıkta daha fazla sayıda kelime, öğrenciler tarafından üretilmiştir. “Boğaz” anahtar kavramı savaş; “dağ” anahtar kavramı kahverengi, soğuk, kaya, taş; “ova” anahtar kavramı çimen, geniş alan, Çukurova; “yarımada” anahtar kavramı kara parçası, Kıbrıs, kum, Arabistan, Anadolu; “körfez” anahtar kavramı ise liman, su, gemi kelimeleri ile ilişkilendirilmiştir. Ancak yine de bilişsel yapılarının yeterince zenginleşmediği ve kavramlar arası ilişkilerin kurulamadığı görülmektedir. Özellikle körfez ve plato anahtar kavramlarıyla ilgili öğrencilerin cevap kelime üretmekte zorlandıkları tespit edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma, ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin “yeryüzü şekilleri” konusundaki bilişsel yapılarının altı anahtar kavram (dağ, ova, boğaz, yarımada, körfez, plato) kullanılarak belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın verileri analiz edildiğinde aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

Öğrenciler tarafından “dağ” anahtar kavramı için 114 adet cevap kelime üretilmiştir. Cevap kelime üretmede öğrencilerin zorlanmadığı gözlemlenmiştir. Sırasıyla en fazla; yüksek (f: 68), kar (f: 29), ağaç (f: 22), toprak (f: 21), Ağrı Dağı (f: 20), tepe (f: 20), taş (f: 17), soğuk (f: 14), kaya (f: 10) ve kahverengi (f: 10) cevap kelimeleri üretilmiştir. Hakkında en fazla cevap kelime üretilen anahtar kavram olmasıyla da dikkat çekmektedir. “Ova” anahtar kavramı için 44 adet cevap kelime üretilmiştir. Sırasıyla en fazla; düzlük (f: 58), Konya (f: 45), yeşil (f: 37), geniş alan (f: 14), çimen (f: 14) ve Çukurova (f: 10) cevap kelimeleri üretilmiştir. Çevresine göre sade ve düzlük alanlara ova denilmektedir. Öğrencilerin tanımda geçen düzlük kelimesini en çok ürettikleri görülmektedir. Konya Ovası, Türkiye’nin en önemli ovalarından birisidir. Araştırmanın uygulanması da Konya ilinde gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle de Konya kelimesinin daha çok cevap kelime olarak üretildiği düşünülmektedir.

Öğrenciler tarafından “yarımada” anahtar kavramı için 25 adet cevap kelime üretilmiştir. Sırasıyla en fazla; deniz (f: 36), üç tarafı sularla çevrili (f:33), Türkiye (f: 29), ada (f: 22), Anadolu (f: 19), kum (f: 13), Arabistan (f: 13), kara parçası (f: 13) ve Kıbrıs (f: 11) cevap kelimeleri üretilmiştir. “Boğaz” anahtar kavramı için 31 adet cevap kelime üretilmiştir. Sırasıyla en fazla; İstanbul (f: 77), Çanakkale (f:57), köprü (f: 44), deniz (f: 30) ve savaş (f: 11) cevap kelimeleri üretilmiştir. Hem yarımada hem boğaz hem de körfez anahtar kavramı için üretilen ortak kavram deniz kelimesidir. “Körfez” anahtar kavramı için 25 adet cevap kelime üretilmiştir. Sırasıyla en fazla; deniz (f: 36), liman (f: 17), su (f: 14) ve gemi (f: 13) cevap kelimeleri üretilmiştir. “Plato” anahtar kavramı ile ilgili ise 18 adet cevap kelime üretilmiştir. Yüksek (f: 32) kelimesi dışında üretilen diğer kelimeler, tekrar sıklığı onun altında kalan cevap kelimelerdir. Öğrencilerin plato kavramı ile ilgili cevap üretememesinin nedeninin bilgi eksikliği olduğu düşünülmektedir. Platonun öğrenciler tarafından yeterince anlaşılmadığı görülmüştür.

Yapılan bu çalışmada bütün anahtar kavramlarla ilgili öğrencilerin genel olarak fikir sahibi oldukları tespit edilmiştir. Ancak soyut olan bu kavramları zihinlerinde tam olarak yapılandıramadıkları söylenebilir. Benzer bir şekilde, Ögün (2010) tarafından yapılan “İlköğretim altıncı sınıf öğrencilerinin çevre ve yeryüzü şekilleri ile ilgili kavramları algılamaları” adlı çalışmada; plato, çöl, delta, göl, orman, doğal çevre, ova, çevre kirliliği, erozyon kavramlarının algılanma düzeyleri sorgulanmıştır. Çalışmada konu edilen kavramlarla ilgili ön test sonuçlarına bakıldığında bütün kavramlarla ilgili genel olarak fikir sahibi olunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Fakat ön testte hiçbir kavramda tam öğrenmenin alt sınırı kabul edilen %70’e ulaşamamıştır. Araştırmada, ilköğretim altıncı sınıf öğrencilerinin oldukça soyut olan bu kavramları zihinlerinde yapılandırırken zorlandıkları ortaya konulmuştur. Bu coğrafi kavramları birebir görmüyor olmalarının etkisi üzerinde de durulmuştur. Özellikle de büyük şehirlerde yaşayan ilköğretim öğrencileri için coğrafi kavramların oldukça soyut olduğu ve bu soyut kavramları algılamakta ve yapılandırmada sorun yaşadıkları tespit edilmiştir.

Ortaokulda yeryüzü şekillerini anlatan sosyal bilgiler öğretmenlerinin üniversitede almış oldukları eğitimler de oldukça önemli bir yere sahiptir. Özdemir (2014) tarafından, Türkiye Fiziki Coğrafyası dersini alan sosyal bilgiler öğretmen adaylarıyla deneysel bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu deneysel çalışma öncesinde ve sonrasında Türkiye’nin yer şekilleri konusunda öğretmen adaylarının yer bilgisini ölçmek için taslak haritalar kullanılmıştır. Çalışmanın ön test sonuçları öğretmen adaylarının harita çizim becerileri ve harita yer bilgileri konusunda oldukça zayıf olduklarını göstermiştir. Özgen’e göre (2011), fiziki coğrafya derslerinin sınıf ortamında işlenmesi, öğrenci erişisi bakımından pek verimli olmamaktadır. Özellikle doğa merkezli fiziki coğrafya derslerinin, uygulamalı öğretim metodundan yoksun bırakılması önemli bir eksiklik olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum öğrencileri ezberciliğe yöneltmekte, dolayısıyla konuyu tam olarak anlayamama ve “algılama problemi” oluşmaktadır.

Ünlü’ye göre (2001), coğrafya öğrenmek, gerek kişiler gerekse milletler için çok önemlidir. Bunun için coğrafyanın küçük yaşlardan itibaren iyi bir şekilde verilmesi gerekir. Coğrafyayı öğrenmek, ülke yönetiminde görev alacak kişilerin bu konuda şuurulu ve doğru karar verebilmelerini sağlar; bu da akılcı ve çağdaş bir coğrafya eğitiminden geçer. Bu noktadan hareketle özellikle yeryüzü şekilleri gibi soyut kavramların öğretiminde, kavramların öğrencilerin gözlerinde daha iyi canlanabilmesi ve bilişsel yapılarının geliştirilebilmesi için çeşitli teknolojik gelişmelerden (arttırılmış gerçeklik vb.) yararlanılmalıdır. Hem öğretmen adaylarının lisans eğitiminde hem de ilkokul ve ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler derslerinde bazı materyaller ve arttırılmış gerçeklik gibi uygulamalardan yararlanılması gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- ASLAN, E. (2016). Geçmişten Günümüze Sosyal Bilgiler. Dursun Dilek (Ed.), Sosyal Bilgiler Eğitimi (s. 3-51). Ankara: Pegem Akademi.
- AKBAŞ, Y. (2019). Kavramlarla Sosyal Bilgiler Öğretimi. Tekin Çelikkaya, Çağrı Öztürk Demirbaş, Tercan Yıldırım, Hamza Yakar (Ed.), Yeni Program ve Ders İçeriklerine Göre Sosyal Bilgiler Öğretimi II (s. 227-263). Ankara: Pegem Akademi.
- ALKIŞ, S. (2014). Sosyal Bilgilerde Kavram Öğretimi. Mustafa Safran (Ed.), Sosyal Bilgiler Öğretimi (s.69-92). Ankara: Pegem Akademi.
- AYDEMİR, A. (2014). Ortaokul 7.sınıf öğrencilerinin beşerî coğrafya kavramlarına ilişkin algılarının kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla incelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- BAHAR, M., Johnstone, A. H. & Sutcliffe, R. G. (1999) Investigation of students' cognitive structure in elementary genetics through word association tests, Journal of Biological Education, 33(3), 134-141.
- BAHAR, M. ve Özatlı, N. S. (2003). Kelime İletişim Test Yöntemi ile Lise 1. Sınıf Öğrencilerinin Canlıların Temel Bileşenleri Konusundaki Bilişsel Yapılarının Araştırılması. BAÜ Fen Bilimleri Enstitü Dergisi, 5(2), 75-85.
- BALCI, M. (2019). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ilk Türk devletleri hakkında algılarının kelime ilişkilendirme (KİT) testi aracılığıyla belirlenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.
- ÇALIŞKAN, H. & Yiğittir, S. (2015). Sosyal Bilgilerde Ölçme ve Değerlendirme. Bayram Tay, Adem Öcal (Ed.), Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi (s. 223-290). Ankara: Pegem Akademi.
- ÇAYCI, B., Demir, M. K., Başaran, M. & Demir, M. (2007). Sosyal Bilgiler Dersinde İşbirliğine Dayalı Öğrenme ile Kavram Öğretimi. Kastamonu Eğitim Dergisi, 15(2), 619-630.
- DÜNDAR, H. (2015). Sosyal Bilgilerde Kavram Öğretimi. Bayram Tay, Adem Öcal (Ed.), Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi (s. 309-342). Ankara: Pegem Akademi.
- GENÇOĞLU, S. E. (2019). 6. Sınıf öğrencilerinin doğal afetlere yönelik bilişsel yapılarının kelime ilişkilendirme testi (kit) yoluyla incelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.
- JOHNSON, B. ve Christensen, L. (2014). Educational Research Quantitative, Qualitative, and Mixed Approaches (4th Edition), (Çev. Ed. S. B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap.
- KARACA, A. & Yalçınkaya, E. (2019). Yedinci sınıf öğrencilerinin çeşitli meslek grupları hakkındaki algılarının kelime ilişkilendirme testi (KİT) aracılığıyla incelenmesi. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 39, 1-21.
- KICIR DERAL, K. (2016). Sosyal bilgilerde ölçme ve değerlendirme. Dursun Dilek (Ed.), Sosyal Bilgiler Eğitimi (s. 745-806). Ankara: Pegem Akademi.

- KÖKSAL, M. S. (2006). Kavram Öğretimi ve Çoklu Zekâ Teorisi. Kastamonu Eğitim Dergisi, 14(2), 473-480.
- MEB (2018). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar). <http://ttkb.meb.gov.tr> adresinden 02.03.2018 tarihinde alınmıştır.
- ÖĞÜN, M. (2010). İlköğretim Öğrencilerinin Çevre ve Yeryüzü Şekilleri ile İlgili Kavramları Algılamaları. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- ÖZGEN, N. (2011). Fiziki Coğrafya Dersi Öğretim Metoduna Farklı Bir Yaklaşım: Gezi-Gözlem Destekli Öğretim. Marmara Coğrafya Dergisi, 23, 373-388.
- ÖZDEMİR, N. (2014). Öğretmen Adaylarının Türkiye'nin Yeryüzü Şekilleri Konusundaki Zihin Haritalarını Geliştirmeye Yönelik Deneysel Bir Çalışma. Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 9(5), 1685-1706.
- PATTON, M. Q. (2014). Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri (3. Baskıdan Çeviri). (Çeviri Editörleri: Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir). Ankara: Pegem Akademi.
- SEVER, R., Mazman Budak, F. & Yalçınkaya, E. (2009). Coğrafya Eğitiminde Kavram Haritalarının Önemi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13 (2), 19-32.
- USTAOĞLU, A. & Aytaç, B. (2018). Kelime İlişkilendirme Testleri. Savaş Baştürk (Ed.), Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme (s. 217-228). Ankara: Nobel.
- ÜNLÜ, M. (2011). İlköğretim Okullarında Coğrafya Eğitim ve Öğretimi. Marmara Coğrafya Dergisi, 3(2), 31-48.
- YILMAZ, H. (2019). 5.sınıf öğrencilerinin Türkiye'nin bölgelerine yönelik bilişsel yapılarının kelime ilişkilendirme testi (KİT) yoluyla incelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.